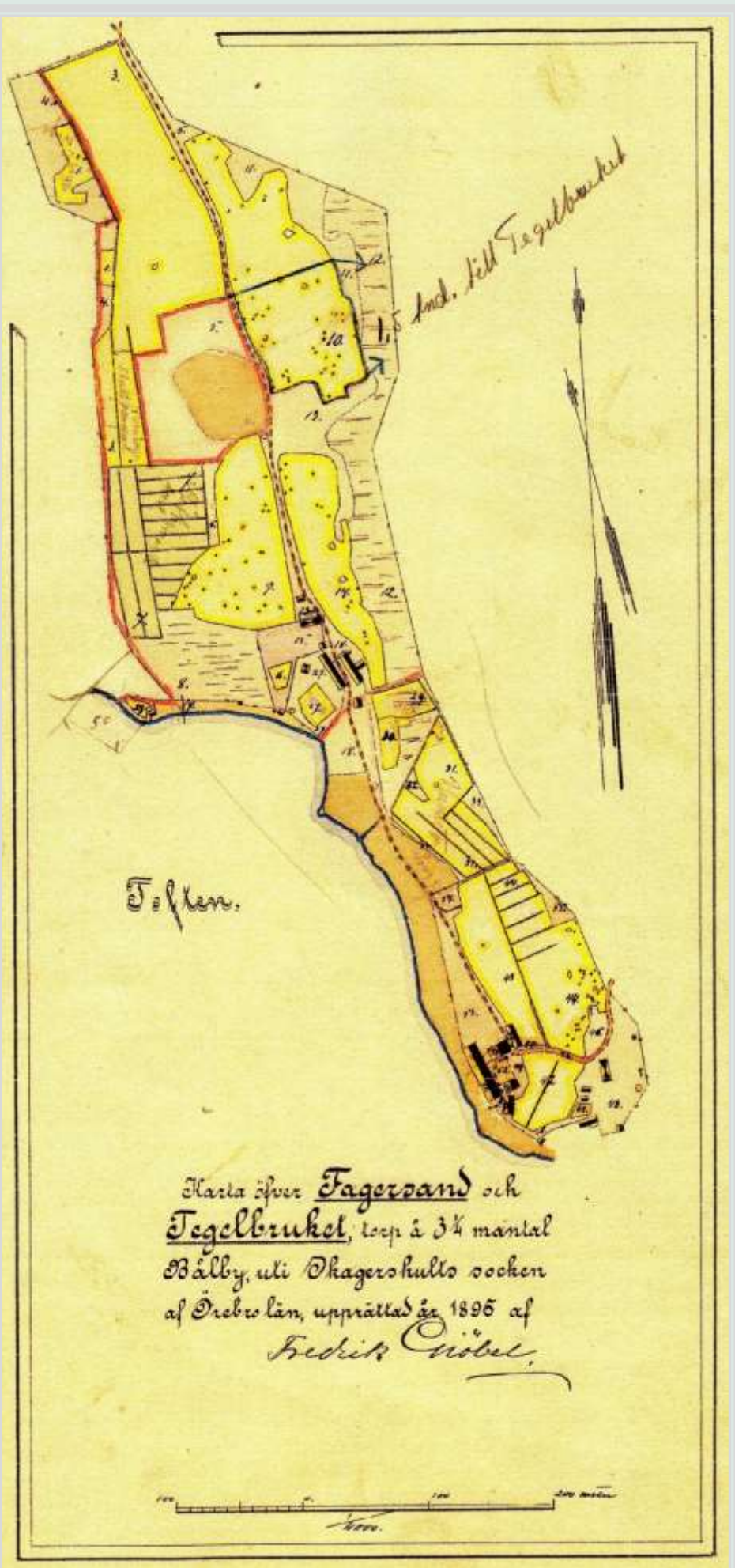

FAGERSANDS TEGELBRUK

A scenic landscape photograph of a rocky shore. In the foreground, a large, dark, charred log lies horizontally across the light-colored, pebbly ground. The ground is covered with small stones and scattered brown leaves. In the middle ground, several large, dark grey rocks are scattered across the shore. The background is filled with dense green trees, and a glimpse of blue water is visible through the foliage on the left side.

Väster om Hasselfors
i Skagershults socken

And. till Tegelbruken

Fogden.

Maria öfver Fagersand och
Tegelbruken, torp å 3/4 mantal
 Bålby, uti Skagerskulls socken
 af Örebro län, uppmätt år 1896 af
 Fredrik Niöbel.

Fagersands Tegelbruk

Tegelhuset, tillverkning och lager   Brännugn   Torpstället Tegelbruket

Torpstället Tegelbruket, till höger tegelarbetaren Karl Söderberg.

Fagersands Tegelbruk

Gustav Söderberg,
barnbarnsbarn till Anders
Ersson Söderberg.

Henry, son till Albert Söderberg
och barnbarnsbarn till
Anders Ersson Söderberg.

Henry berättar: ”Vid Julita Gård finns ett tegelbruk bevarat som är uppbyggt på samma sätt som tegelbruket i Fagersand.”

I början av 1800-talet tog ägarna till Bålby och Hasselforsen beslut om att anlägga ett tegelbruk vid sjön Toften.

Gustaf Wachtmeister, gift med Henriette Falkenberg, var vid tiden huvudägare till godset Bålby, men var till största del bosatt på något av sina andra gods, Nääs säteri eller Tistad slott vid Nyköping.

På Bålby var det vid den här tiden bruksförvaltaren Jacob Ahlén som styrde och ställde. Att han har stor respekt för sin herre kan man utläsa ur den omfattande korrespondensen kring uppbyggnaden av tegelbruket som finns bevarad.

Ett av de många breven är adresserat till: ”*Högstbetrodde Man, En af Rikets Herrar, General, Riddare och Commendeur af Kungl. Maj:ts Orden, Riddare af Kongl. SwerdsOrden med Stora Korset 1:sta Klass. Högvälborne Grefve Herr Gustaf Wachtmeister, Tistad*”.

Den 7 december 1821 kommer, från Nääs säteri nära Nyköping, tegelslagaren **Anders Ersson till Bålby och Hasselforsen** för att vid Fagersand anlägga tegelbruket. Anders har i sitt sällskap byggmästaren Akel.

Det skall ta närmare två år av byggande, dels med fabriken för tegeltillverkningen som gick i första hand, dels med bostad, få- och fårhus till tegelslagarfamiljen, innan Anders familj kan flytta med till Fagersand. Fru Anna Caisa Ersson och deras fyra barn som bott kvar vid Stora Vithälla, Nyköping flyttar in vid nybygget Tegelbruket den 11 augusti 1823. Vid inflyttningen antar familjen släktnamnet Söderberg.

Anders Ersson Söderberg är tredje generationen tegelslagare som vi känner till, hans far Erik Andersson och farfar Anders, arbetade båda vid tegelbruket i Ljung. Anders morfar, Lars Larsson arbetade vid tegelbruket i Julita.

Anders söner fortsatte i faderns spår och totalt blev det sex generationer i tegelslagaryrket, varav fyra generationer Söderbergare från start till nedläggning vid tegelbruket i Fagersand.

År 1840 övertogs tegelbruket av Carl Söderberg, son till Anders Ersson Söderberg. Rörelsen drevs sedan som ett familjeföretag fram till nedläggningen omkring 1910.

Gustav Söderberg, f. 1885, berättar om Fagersands tegelbruk vid en ljudinspelning 1978:

”Leran till tegelbruket hämtades vintertid från Spjutvik med släddon dragna av oxar. Mellan 700-800 lass per vinter hämtades och lagrades till kommande säsong. Leran blandades i en s.k. kran med sand och vatten. Kranen drogs av ett par oxar i en ”vandring”. Sex omgångar med tegel brändes under sommaren, varje omgång tog ca 9 dygn. Vid bränningen fylldes ugnen med tre lager murtegel samt takpannor och rör ovanpå. I ugnen fanns sex stora pipor på varje sida, som det eldades i dygnet runt. Det blev dåligt med sömn under den perioden som teglet brändes.

Vid tolv års ålder började jag arbeta hos min far Carl-Abraham, barnbarn till Anders Ersson Söderberg, vid tegelbruket. Arbetsveckan bestod av tre dagars skolgång och tre dagars arbete.

Arbetsdagen började halv sex på morgonen och slutade halv sju på kvällen, med två längre raster under dagen.

Min uppgift var att bära murtegelstenarna, ca 4 kg per sten, till hyllorna på övervåningen för lufttorkning, innan det var dags att bränna dem i ugnen.

Jag minns att jag fick springa för att hinna med. Det var ett tungt arbete för en 12-åring och på morgnarna när jag vaknade var armarna svullna av överansträngning.

Min far Carl-Abraham, slog för hand ca 1 500 murtegelstenar per dag. Man tillverkade förutom murtegel även en mindre sten s.k. klint och en kilformad sten för murade valv samt taktegel och rörtegel.

Tegelslagare Carl-Abraham Söderberg med hustru Augusta.

När övre våningen i tegelhuset var fylld med murtegel tillverkades takpannor, ca 700 pannor per dag.

Mina bröder Albert och Karl gjorde i ordning leran. Min arbetsuppgift blev då att vara ”bagare” och kavla ut leran åt min far, som formade takpannorna på den kupade mallen.

Tegelrör för dränering tillverkades för hand i träformar. Så småningom anskaffades en handvevad rörmaskin, som Carl-Abraham for till Skagersholm för att lära sig hantera.

Tegelhuset i Fagersand låg utmed sjöstranden och för att förhindra att huset riskerade att rasa ned i sjön Toften byggdes en stenmur mot vattnet. Rester av muren finns kvar än idag. Brännugnen var placerad ett stycke nordöst om tegelhuset.”

Taktegel som tillverkades vid Fagersands tegelbruk märktes med ett H på klacken.

Tegeltillverkning vid Julita Gård 1928. Bilderna är hämtade från en av Nordiska museets historiska filmer och finns på <https://youtu.be/bm3MA57W4fM>

På samma sätt tillverkades tegel vid **Fagersands Tegelbruk** vid Toften, väster om bruksorten Hasselfors i Skagershults socken i Närke.

Hämtning av lera

Kranen där lera, sand och vatten blandades

Ett par oxar spändes för "vandringen" som drev lerkranen

Tillverkning av murtegel

Tillverkning av tegelrör

Tillverkning av taktegel

Brännugnen fylls med tegel

Eldstäder för uppvärmning av brännugnen

Färdigt tegel körs ut från ugnen

Hasselfors hotell är uppfört med tegel från Fagersands tegelbruk.

Hasselfors station med tegel från Fagersands tegelbruk invigdes år 1866, foto 1910.

Hasselfors Bruks huvudkontor, med tegel från Fagersands tegelbruk.

Hasselfors byalag, Torpgruppen, 2017-12-31,
sammanställt av Per Bergström, Rune och Cristina Söderberg.